

С. В. Чеботар, д. біол. наук, старший наук. співроб.,

О. Л. Січняк, к.б.н., доцент,

С. В. Білоконь, к.б.н., доцент,

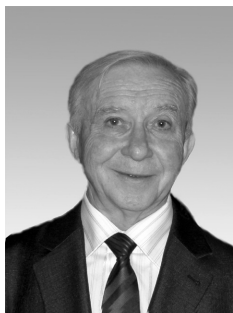
С. Л. Міресь, к.б.н., доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна, 65058, Одеса,
Шампанський пров., 2, Біологічний факультет.

ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЛАДЛЕНА МИКОЛАЙОВИЧА ТОЦЬКОГО

Наведено основні напрями професійної діяльності професора В. М. Тоцького – відомого українського вченого в галузі генетики, молекулярної біології, біохімії, заслуженого діяча науки і техніки України, дійсного члена Академії наук Вищої школи України.

Ключові слова: В. М. Тоцький, доктор біологічних наук, генетика, молекулярна біологія, біохімія.

14 грудня 2016 р. виповнюється 80 років від дня народження професора, доктора біологічних наук Владлена Миколайовича Тоцького – відомого українського вченого в галузі генетики, молекулярної біології, біохімії, заслуженого діяча науки і техніки України, дійсного члена Академії наук Вищої школи України.

В. М. Тоцький народився у с. Остапківці Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької) області у родині вчителів. Закінчив середню школу з медаллю (1953), навчався у Одеському медичному інституті (1953–1959) та отримав диплом з відзнакою. Працював лікарем сільської лікарні (1959–1961). У 1961–1964 рр. – аспірант кафедри біохімії Одеського медичного інституту. У 1964 р. В. М. Тоцький захистив кандидатську дисертацію «Содержание АТФ и АТФ-азной активности органов и тканей белых крыс при раздельном и совместном действии на организм рентгеновских лучей, хлорэтиламинов и этиленаминов». Працював асистентом кафедри біохімії Одеського медичного інституту. В 1965 р. прийшов на викладацьку роботу на кафедру біохімії Одеського державного університету імені І. І. Мечникова і вперше на біологічному факультеті розпочав читати спецкурси – «Молекулярна біологія», «Антибіотики», «Механізми скорочення м'язів», «Структура і функції нуклеїнових кислот». Викладав в Улан-Баторському університеті Монгольської народної республіки (1967–1969). За допомогу в організації освіти на біологічному факультеті Улан-Баторського університету нагороджений медаллю «За доблестный труд» [1]. З 1970 р. В. М. Тоцький – доцент кафедри біохімії, у 1973–1982 і 2000–2006 рр. – декан біологічного факультету Одеського державного університету. З 1977 р. – завідувач кафедри генетики та дарвінізму, яку реорганізував у

кафедру генетики та молекулярної біології. З 1981 р. В. М. Тоцький читає студентам біологічного факультету загальний курс «Генетика з основами селекції». Він розробив власну програму цього курсу, що згодом стала основою затвердженої ВАК програми кандидатського мінімуму. Під його керівництвом запроваджено нові спецкурси з молекулярної біології, молекулярної генетики, біохімічної генетики, генетики людини, введено генетичні та фізико-хімічні методи досліджень у великий спецпрактикум.

У 1982 р. В. М. Тоцький отримав ступінь доктора біологічних наук, дисертація «Мембранный транспорт некоторых коферментных витаминов» захищена в Інституті біохімії АН УРСР. З 1983 р. – професор кафедри генетики та молекулярної біології. Обіймав посаду проректора з учбової роботи Одеського державного університету (1982–1989).

Коло наукових інтересів В. М. Тоцького досить широке. Кандидатська дисертація вченого присвячена з'ясуванню впливів радіаційного опромінення деяких хімічних сполук з радіоміметичною дією (хлоретиламінів і етиленамінів) та їх сумісної дії на енергетичний обмін тварин [1]. На кафедрі біохімії Одеського державного університету В. М. Тоцьким уперше в СРСР розпочато дослідження щодо з'ясування механізмів мембранного транспорту вітамінів, вивчення змін проникності біомембран до вітамінів за різних фізіологічних умов існування та пошуку шляхів корекції мембранного транспорту вітамінів за умови його порушення [1]. За результатом цих досліджень було опубліковано близько сотні робіт, серед них – дві монографії, одна з яких (Транспорт жирорастворимых витаминов. – К.: Наук. думка, 1980) відзначена однією з найпрестижніших і почесних наукових премій – премією ім. О.В. Паладіна АН УРСР [1].

На цьому етапі наукової діяльності В. М. Тоцький звернув увагу на істотні генотипові відмінності мембранного транспорту біологічно активних сполук, що визначило подальший його інтерес до генетичних і молекулярно-генетичних питань. На створеній В. М. Тоцьким кафедрі генетики та молекулярної біології виконуються важливі дослідження з проблеми генетичних механізмів адаптації, зокрема з вивчення структури генотипів і їх пристосованості до факторів середовища; з визначення генетичної детермінації ознак стійкості біонтів до чинників середовища; впровадження нових генетико-біохімічних та генетико-цитологічних критеріїв адаптивності, вивчення взаємодії й коадаптації генів тощо. Під керівництвом професора В. М. Тоцького співробітниками кафедри успішно з'ясовується роль окремих алельних генів у онтогенетичній та філогенетичній адаптації рослин і тварин. Методами традиційної та нетрадиційної селекції одержано перспективні для сільського господарства генотипи солестійких форм ячменю, продуктивних в умовах посухи форм еспарцету, картоплі та інших сільськогосподарських рослин. Для їх отримання успішно використовуються методи культури клітин рослинних об'єктів [1]. На кафедрі під керівництвом В. М. Тоцького проводилися дослідження в галузі генетики

та селекції мікроорганізмів (разом з І. Й. Броуном, О. Б. Полодієнко та С. Г. Каракіс), які завершилися створенням штаму *Pseudomonas putida*, здатного до суперпродукції L-метионіну (Авторське свідоцтво № 1730152, 1992 р.).

Владлен Миколайович Тоцький проявив себе талановитим організатором науки і вихователем наукових кадрів. Як завідувач кафедри, яку він очолював майже 36 років, В. М. Тоцький є взірцем не тільки талановитого, сміливого, глибоко та аналітично мислячого вченого, який веде за собою, а й мудрого, принципового та вимогливого керівника, який по суті створив кафедру генетики і молекулярної біології, зробив її передовою та авторитетною не тільки в межах університету, але і в межах країни.

За своїм сумлінним, досконалим відношенням до виконання майже кожної роботи, будь то написання статті або викладання лекцій, розробки навчального плану або робочої програми з дисципліни, В. М. Тоцький є зразком науковця, педагога і керівника.

З плином часу завдяки завзятій роботі В. М. Тоцького була створена та оформилася наукова школа “Генетико-біохімічні механізми адаптації”, представники якої захистили 15 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук та дві дисертації на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук. Усього В. М. Тоцьким опубліковано 270 наукових робіт, з них більше 100 журнальних статей в зарубіжних та наукометричних журналах («Генетика», «Цитология и генетика», «Український біохімічний журнал», тощо). У 2008 р. побачило світ третє видання першого українського підручника “Генетика”, який має гриф Міністерства освіти і науки України.

В. М. Тоцький входить до складу редколегії наукових журналів «Вісник Одеського університету. Біологія», «Інтерактивна антропологія», «Мікробіологія і біотехнологія». Протягом майже десяти років (1999–2009) був науковим редактором „Вісника Одеського національного університету. Біологія”. Він, талановито володіючи технікою редакторської та коректорської правки, виконував редакторську роботу, проявляв широкий кругозір та допитливість. Під його керівництвом було опубліковано більше 400 статей з різних тематик, при цьому він самостійно рецензував практично всі статті завдяки своїм глибоким професійним знанням та ерудиції, рідко звертаючись до вузьких фахівців з деяких галузей біологічної науки. Усі автори з повагою прислухались до його порад та рекомендацій.

Професор В. М. Тоцький є головою Спеціалізованої вченої ради Д 41.051.06 Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Міністерства освіти і науки України. В. М. Тоцький протягом ряду років очолював експертну раду Міністерства освіти з біології, був членом цієї ради і науковим керівником однієї з міжвузівських програм. Зараз є членом товариства генетиків і селекціонерів України та членом товариства біохіміків України.

Неодноразово відзначені визначні особисті заслуги В. М. Тоцького, його нагороджено Почесною Грамотою Верховної Ради України (2005), Почесною

грамотою Одеського національного університету за багаторічну сумлінну працю на посаді декана (2006), Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України за вагомий особистий внесок у розвиток наукової сфери (2006) та Почесною грамотою Одеської обласної держадміністрації (2006), присвоєне почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2007), дипломом почесного члена Українського біохімічного товариства (2010), Почесною відзнакою голови Одеської обласної державної адміністрації (2011), Почесною грамотою Кабінету міністрів України (2012).

За час своєї наукової діяльності Владлен Миколайович Тоцький керував понад п'ятдесятьма науково-дослідними темами за грантами МОН і ДФФД. В даний час він є науковим керівником піонерських досліджень за генетико-біохімічних механізмів адаптації Чорноморського вселенця молюска рапани. На думку старшого наукового співробітника науково-дослідницької групи к.б.н. В. А. Топтикова, який майже 25 років працює під керівництвом В. М. Тоцького: «Владлен Миколайович є дуже творчою натурою, який підтримує перспективні почини та втілення нових методів у науці. Всім відомий його блискучий методичний талант і здатність коротко та коректно викласти проблему і результати досліджень. Ми пишаємось тим, що маємо можливість працювати разом з такою людиною як Владлен Миколайович Тоцький».

Слід відмітити, що як лектор Владлен Миколайович блискуче викладав «Генетику» в Одеському університеті більше тридцяти п'яти років. Лекції професора В. М. Тоцького цінують не тільки теперішні студенти, а і колишні випускники біологічного факультету, а зараз науковці, що склалися і активно працюють на вітчизняну науку. Так, за словами провідного наукового співробітника відділу загальної та молекулярної генетики СГІ-НЦНС к.б.н. А. Е. Солоденко – «Після першої ж лекції професора В. М. Тоцького стало зрозуміло, що весь курс обере своєю спеціалізацією генетику та молекулярну біологію! Настільки захоплює Владлен Миколайович знайомив нас з однією з найскладніших і, якщо можна так висловитися – «точних» біологічних наук. Послідовне і логічне викладення матеріалу дозволяло не тільки засвоювати найголовніше прямо на лекції, а й вести конспект (до якого, до речі, доводилося звертатися неодноразово і в роки аспірантури, і навіть після захисту кандидатської). У великій «класичній» 27-й аудиторії під час лекцій В. М. Тоцького не було вільних місць. Студенти не дозволяли собі запізнюватися. Всі знали, що жодне слово не буде зайвим, жодної хвилини професор не витратить на «абстрактні» розмірковування. Без перебільшення можна сказати, що лекції Владлена Миколайовича поставили «Генетику» на центральне місце у всій біології. А до іспиту з генетики готувалися як до «сопромату» в політехнічному інституті (пам'ятаєте розхожу студентську істину: здав сопромат – можеш одружуватися!). Багато хороших, професійних, захоплених своїм предметом викладачів довелося пізнати за роки навчання в університеті та аспірантурі, але без тіні сумнівів саме Владлена Миколайовича я назвала би Найкращим».

Сьогодні важко порахувати, скільки саме студентів і аспірантів за всі роки викладацької діяльності називали професора Тоцького В.М. своїм науковим керівником, а скільком він допоміг, проявивши участь в долі того чи іншого молодого вченого.

У житті кожного з нас зустрічаються люди, які залишають незабутній слід, запам'ятовуються світлими хвилинами і годинами людського спілкування, своєю відкритою душею. Саме такою неповторною особистістю в нашій долі став Владлен Миколайович Тоцький. Він завжди ділився і продовжує ділитися знанням як справжній Учитель.

Саме він, як ніхто інший, й досі вмів влучним словом визначити суть проблеми, до нього завжди можна звернутися за порадою і почути мудру відповідь на чудовій літературній мові, і, обов'язково, добре побажання на прощання.

В. М. Тоцький завжди на передньому рубежі у науці, у викладанні, в житті країни. Він займає активну громадянську позицію. Душею і ділом прагне розвитку і розквіту рідної України, кожного дня присвячуючи їй свій труд, натхнення та волю.

Сьогодні, коли Владлену Миколайовичу 80, хочеться ще й ще раз сказати: «Живіть довго, ми Вас любимо, дорогий наш Владлен Миколайович!»

Література

1. Гандірук Н.Г. Тоцький Владлен Миколайович. Біохімік, генетик, академік АН вищої школи України// Професори Одеського (Новоросійського) університету: біогр. Словник. Т. 4. Р-Я / Відп. Ред. В.А. Смирнова – Одеса: Астропринт. – 2000. – С. 227–230.

С. В. Чеботарь А.Л. Сечняк, С.В. Белоконь, С. Л. Мирось

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, кафедра генетики и молекулярной биологии,
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина, e-mail: s.v.chebotar@gmail.com

К 80-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ВЛАДЛЕНА НИКОЛАЕВИЧА ТОЦКОГО

Приведены основные направления профессиональной деятельности профессора В.М. Тоцкого – известного украинского ученого в области генетики, молекулярной биологии, биохимии, заслуженного деятеля науки и техники Украины, действительного члена Академии наук Высшей школы Украины.

Ключевые слова: В. М. Тоцкий, доктор биологических наук, генетика, молекулярная биология, биохимия.

S. V. Chebotar, O. L. Sechniak, S. V. Belokon, S. L. Myros

Odesa National Mechnykov I. I. University, Department of Genetics and Molecular Biology,

2, Dvoryanska Str., Odesa, 65082, Ukraine, e-mail: s.v.chebotar@gmail.com

**THE 70TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF TOTSKYI
VLADLEN MYKOLAIOVYCH**

The basic directions of professional activities of Professor V.M. Totsky – famous Ukrainian scientist in genetics, molecular biology, biochemistry, honored scientist of Ukraine, member of the Higher School Academy of Sciences of Ukraine have presented.

Keywords: Totskiy V.M., Doctor of Biology, genetics, molecular biology, biochemistry.